

# ALTERNATIVNI PEDAGOŠKI KONCEPTI I OBRAZOVNA POLITIKA U CRNOJ GORI

VUČINA ZORIĆ

Sveučilište Crne Gore, Filozofski fakultet, Studijski program za pedagogiju  
*University of Montenegro, Faculty of Philosophy, Department of Pedagogy*

UDK: 37.01(497.16)

37.014.5(497.16)(091)

Pregledni članak / *Review article*

Primljeno / *Received*: 12. V. 2017.

Prije Prvog svjetskog rata u Crnoj Gori je bila dominantna Herbartova paradigma pedagogije. Međutim, tamošnje prosvjetne vlasti su bile u određenoj mjeri tolerantne prema nastavnicima koji se toga u praksi nisu u potpunosti pridržavali. Do njih su u to doba počeli dopirati raznovrsni novi pedagoški koncepti iz Europe i šire, što je još više dobilo na intenzitetu ulaskom Crne Gore u sustav Kraljevine Jugoslavije. Ipak, ideje reformskih pedagoških pokreta u Crnoj Gori između Dva svjetska rata nisu našle svoju primjenu, iako su stjecale sve veću afirmaciju u stručnoj javnosti. Tadašnja pedagoška znanstvena misao bila je nedovoljno razvijena, a obrazovna politika se nije razvijala samostalno i neovisno od ostatka zajedničke države, kao i kasnije u vrijeme SFR Jugoslavije i dominantne socijalističke pedagogije. Raspadom zajedničke države pojavio se brisani prostor koji je u Crnoj Gori omogućio obnavljanje i osvijestio potrebu za preispitivanje i otvorenost za dotada drugačije pedagoške koncepte, nove i stare nedovoljno istražene. Posljednjih par desetljeća postoje pokušaji provedbe određenih ideja i koncepata iz okvira reformske pedagogije, kao što su najčešće ideje Marie Montessori u predškolskim ustanovama. Praktično se najčešće reafirmacija pojedinih ideja reformske pedagogije predstavlja kao alternativa prethodnim paradigmama obrazovanja. Skoro da nema privatnih inicijativa i škola koje bi imale obilježja alternativnog pedagoškog koncepta. Ipak, kao alternativa „staroj školi“ realiziraju se brojni projekti, odnosno programi stručnog usavršavanja nastavnika i druge aktivnosti koje imaju za cilj unaprjeđivanje nastave i učenja u školama, kao što su *Aktivno učenje – primjena metoda aktivne nastave/učenja*, *Korak po korak*, *Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje*, itd. Navedene aktivnosti i pojedine ideje reformske pedagogije su sve više prisutne i u službenim dokumentima strategije obrazovne politike Crne Gore. Međutim, u tim dokumentima moguće je pronaći i ne razumijevanja i problematične interpretacije, što se odražava i na programe za provedbu ideja reformske pedagogije i suvremenih alternativnih pedagoških koncepata.

KLJUČNE RIJEČI: *alternativni pedagoški koncepti, reformska pedagogija, obrazovna politika, Crna Gora*

## UVOD

Pokušaji i forme reformskih pedagoških koncepata u odnosu na onaj koji je bio uobičajen u odgoju i obrazovanju, krajem 19. i početkom 20. stoljeća, u Europi i šire, bili su brojni i uzrokovani kontekstom mnogih znanstvenih, društvenih, ekonomskih i drugih promjena toga doba, imali ambicije ići u susret aktualnim potrebama, te predstavljali značajan iskorak glede pedagoških paradigmi. Tijekom 20. stoljeća na području nekadašnje

Jugoslavije utjecaj reformskih pedagoških pristupa bio je prisutan, ali ne svuda s istim intenzitetom. Poznato je, da je njihov utjecaj bio snažniji na području Slovenije i Hrvatske, nego u drugim dijelovima nekadašnje Jugoslavije. Cilj ovog rada je prikazati i analizirati pojavu, tretman i forme utjecaja koje su imale ideje reformske pedagogije, odnosno alternativni pedagoški pristupi u Crnoj Gori od početka 20. stoljeća do današnjih dana, kroz faze kroz koje je prošla, tj. period prije Prvog svjetskog rata, između dva svjetska rata, poslije Drugog svjetskog rata do raspada SFR Jugoslavije, te u suvremenoj Crnoj Gori. Posebnu pozornost nužno je posvetiti analizi statusa i razumijevanja reformske pedagogije u kontekstu tamošnje obrazovne politike, te poimanja, oblika i intenziteta utjecaja suvremenih alternativnih pedagoških koncepata na službene državne strategije obrazovanja. Neizostavno je i predstaviti i analizirati stavove i aktivnosti istaknutih utjecajnih pojedinaca iz oblasti prosvjete, a posebno pedagogije, glede razmatranja i realiziranja alternativnih rješenja u obrazovanju u Crnoj Gori.

## 2. REFORMSKA PEDAGOGIJA KAO ALTERNATIVA – POVJESNA PERSPEKTIVA

U Kneževini, odnosno Kraljevini Crnoj Gori je s kraja 19. stoljeća do 1916. godine bila dominantna i službeno od strane državne obrazovne politike podržavana Herbartova paradigma pedagogije. Prosvjetni revizori su kao obavezujuće tražili od nastavnika da se pridržavaju Herbartovih stupnjeva nastave prilikom realiziranja nastavnih jedinica (nazvanih: priprema, predavanje, vezivanje, pregled i primjena, odnosno analiza, sinteza, asocijacija, sustav i funkcija), što je u praksi ozakonjeno 1908. godine novim nastavnim planom i programom donijetim od strane Ministarstva prosvjete i operacionalizirano uputom ministra prosvjete školskim nadzornicima o potrebi njihove uporabe (*Nastavni plan...*, 1908). Revizori su i krajem 19. stoljeća u Crnoj Gori, odnosno i prije donošenja spomenutog zakona i upute ministra, provjeravali pridržavaju li se nastavnici formalnih stupnjeva u nastavi (*Izveštaj revizora...*, 1901). Po tome Crna Gora nije bila jedinstvena, a takav postupak je bio prisutan i u regiji, kao što je, primjerice, područje Slovenije (Zorić, 2016a). Ipak, ovisno od mjesnih prilika i prirode nastavnog gradiva koje se obrađuje, prosvjetne vlasti u Crnoj Gori su do određene mjere bile tolerantne prema nastavnicima koji se formalnih stupnjeva u praksi nisu u potpunosti pridržavali (*Nastavni plan...*, 1908). Pritom, u Crnoj Gori je bila veoma oskudna literatura domaćih autora koja raspravlja o pedagogiji kao znanosti. Međutim, od tog vremena, a i dugo kasnije, posebno je preko udžbenika iz Srbije bio prisutan utjecaj novijih pedagoških ideja, a posebno Vojvodine, i tamošnjih pedagoških shvaćanja, što je predstavljalo korak u razvitku nastave u Crnoj Gori (Pejović, 1971). Dostupne su bile i uglavnom rasprave koje su u biti bile osvrta na ideje klasika pedagogije Pestalozzia, Herbarta i drugih. Opća razina školskog rada, uvjeti njegovog razvitka i razina obrazovanja učitelja i nastavnika nije omogućavao visok stupanj kreativnosti, znanstvenosti i kritičke svijesti, te netipične pristupe u obrazovanju.

Između dva svjetska rata do nastavnika u Crnoj Gori počeli su intenzivnije dopirati raznovrsni novi pedagoški koncepti, što je još više osnaženo njenim ulaskom u sustav Kraljevine Jugoslavije. Međutim, primanja i provedbe reformskih ideja bili su pretežno determinirani prednostima domaće pedagoške znanosti i obrazovne politike. Jugoslavenska školska reforma, započeta 1930., zasnivala se na principima *Radne škole* i s ciljem „uvršćenja pojedinca u nacionalnu zajednicu“ (Закон о народним школама ..., 1930). Naime, obrazovanje za zajednicu je bilo proglašeno za glavni cilj odgoja, usmjeren

ka integralnom jugoslavenstvu i državno-građanskom odgoju. Stoga je i stručna javnost u Crnoj Gori bila zainteresirana za radnu školu. Primjerice, prvi značajan pedagog i doktor znanosti (1911. godine na Sveučilištu u Leipzigu) iz Crne Gore, Pavle Čubrović, objavio je, između ostalog, članak *Pojam škole rada* (1935), u kojem je izložio kritiku shvaćanja, da je radna škola neka nova škola u odnosu na staru, jer je njeno pedagoško polazište staro gotovo koliko i znanost o odgoju. Naime, po njemu su takve ideje u odgoju i obrazovanju mladih zastupali i Locke, Pestalozzi, Fröbel pa nadalje, a posebno je kritizirao formu radne škole koja je usmjerena i ograničena samo na fizički proizvodni rad, te ih nazivao, ne radne, već proizvođačke škole (Čubrović, 1935). Produktivni rad je razmatrao u okviru radnog odgoja i aktivnosti, te njegove važnosti za moralni i ukupni razvoj ličnosti učenika. U to doba je intenzivirano upoznavanje domaće stručne javnosti s idejama Marie Montessori, Johna Deweyja, Lava Tolstoja (npr. Radoslav Vešović je doktorirao na Sveučilištu u Lausanni 1931. godine s temom *Tolstoj i problemi moralnog i religioznog odgoja*), i drugih, posebno preko časopisa iz Beograda, Zagreba, itd. Primjerice, preko inozemnih prikaza knjiga o Deweyju budio se sve veći interes za njegove ideje (Pejović, 1980), ali se kasnije pokazalo da nisu bile sustavno izučavane. Kako god, postojala je težnja da se Dewey dovede u vezu sa, u domaćoj javnosti poznatijim, Georgom Kerschensteinerom, kao i da se njegovo učenje o odnosu pojedinca i zajednice poveže s ciljem jugoslavenske školske reforme. Neophodno je napomenuti, u stručnoj javnosti potpuno zaboravljenu, jedinu publikaciju u Crnoj Gori toga vremena koja se sustavno bavi problematikom ideja reformske pedagogije domaćeg autora Filipa Markovića *Savremeni nastavni metodi – mogućnosti njihove primjene u našim školama* iz 1932. godine.<sup>1</sup> Filip Marković (1898-1950) je bio angažiran u radu Učiteljske škole na Cetinju, a školovao se u učiteljskim školama u Peći i Danilovgradu (Bojović, 1988; Pejović, 2007). Navedena publikacija je jednim dijelom njegov rad koji je čitan na jednoj od skupština učitelja cetinjskog sreza, a primijenjena i kao pedagoški udžbenik (Martinović i Marković, 1982). Između ostalog, u njoj autor na veoma dubok i kvalitetan način razmatra ideje Herbarta i reformske pedagogije sa naglaskom na radnu školu. Kroz veoma analitičan pristup predstavlja Herbartove pedagoške ideje i s pravom ističe sve njene kvalitete i prednosti, a potkrepljujući konkretnim primjerima pokazuje da u nastavi ona ne treba i ne mora biti verbalistička, formalna, pasivna i represivna. Kritizira pojedine jednostranosti shvaćanja radne škole, tj. njeno svođenje na fizički, ručni ili proizvodni rad, ili samo na poseban nastavni predmet (ručni rad), potencirajući shvaćanje rada u nastavi kao princip aktivnosti i samoradnje, jer u suprotnom i radna škola može preći u dresuru. Po njemu, doslovno shvaćanje i mehaničko primjenjivanje ideja Herbarta i radne škole čini besmislenim obje. Marković navodi konkretne primjere kako je moguće koristiti ideje Herbarta i radne škole na kreativan način koji je sukladan s njihovim ambicijama, a opet efektivno, raznovrsno, praktično i korelativno realizirane između nastavnih predmeta, odnosno odgojno-obrazovnih sadržaja, povezujući nastavu s životom van učionice, lokalnom sredinom i društvom, dokazujući da je i u crnogorskim školama, koje su bile veoma oskudne glede uvjeta i sredstava rada, moguće realizirati kvalitetnu nastavu i sukladno s suvremenim pedagoškim idejama i ciljevima. Stoga, analizirajući i Dalton plan, Decrolyjevu metodu, Projekt metodu, Školu po mjeri, itd., dolazi do zaključka da je najrealnije, najprimjerenije, najefektnije i moguće u Crnoj Gori realizirati „ukupnu nastavu“ („kompleksnu nastavu“

<sup>1</sup> Od 1932. godine i knjige Filipa Markovića do danas je u Crnoj Gori objavljena još samo jedna takva knjiga, tj. udžbenik o reformskim, odnosno

alternativnim pedagoškim pristupima, sveučilišnog profesora Saše Milića *Savremeni obrazovni sistemi* 2008. godine.

ili „globalnu metodu“), koja nije neka nova metoda, već sustav organizacije nastavnih predmeta i sadržaja (Marković, 1932). Navedenim primjerima opovrgava kao lažnu i ne nužnu suprotstavljenost „stare“ i „nove“, odnosno „pasivne“ i „aktivne škole“, te ističe odgovornost, predanost, uloge i značaj nastavnika. Međutim, između dva svjetska rata raznovrsne ideje reformskih pedagoških pokreta u Crnoj Gori nisu našle svoju dosljednu i obimnu primjenu iako su stjecale sve veću afirmaciju u stručnoj javnosti. Pedagoška znanstvena misao je bila nedovoljno razvijena, a obrazovna politika se nije razvijala samostalno i neovisno od ostatka zajedničke države.

Crna Gora je poslije Drugog svjetskog rata bila jedna od republika u sustavu federativne države Jugoslavije utemeljenoj na socijalističkoj ideologiji i uređenju, što je naravno imalo svoj odraz i u službenoj saveznoj obrazovnoj politici, odnosno pedagoškoj koncepciji, a u samoj Crnoj Gori nije bila provjeravana ili razvijana, već isključivo slijeđena i realizirana (Zorić, 2015). Neposredno poslije Drugog svjetskog rata, situacija poimanja ideje reformske pedagogije u SFR Jugoslaviji postaje negativno i to uslijed njene preorijentacije na sovjetsku pedagogiju u periodu sovjetskog „obračuna“ s pedagogijom i radnom školom, te kasnijeg pokušaja stvaranja originalne jugoslavenske socijalističke pedagogije. Tako je bilo i u Crnoj Gori u kojoj nije ni bilo pokušaja afirmacije ideja reformske pedagogije, pa gotovo ni njene vidljivosti. Ona je uglavnom predstavljana kao imperijalistička i buržoarska, ideološki neprihvatljiva jer dolazi s Zapada. Paradigmatičan primjer je tretman pedagoških ideja Johna Deweyja u SFR Jugoslaviji, te i u Socijalističkoj Republici Crnoj Gori. Prije toga, između dva svjetska rata u Kraljevini Jugoslaviji su prevedene i publicirane Deweyjeve knjige (*Pedagogika i demokratija* 1934.; *Škola i društvo* 1935. i 1936.; *Interes i napor – Moral i vaspitanje* 1936), ali nijedna od njih u Crnoj Gori. Međutim, prvi i jedini primjer prijevoda neke Deweyjeve pedagoške knjige u periodu poslije Drugog svjetskog rata u SFR Jugoslaviji je publiciranje djela *Demokratija i vaspitanje* (*Democracy and Education*) 1970. godine i to u Crnoj Gori. Ipak, kada je objavljena, nitko je u cijeloj saveznoj državi nije spominjao, nije moguće pronaći nijedan komentar o tom prijevodu, ni recenzije, što umnogome ukazuje na tadašnji odnos prema Deweyjevom konceptu odgoja i obrazovanja, pa i bilo čemu iz reformske pedagogije. Shodno tome, u Crnoj Gori u doba SFR Jugoslavije nije bilo ni eksperimentalnih ili privatnih inicijativa ili škola, niti bilo kakvih drugačijih pokušaja uvođenja bilo čega što bi bila alternativa službenoj državnoj socijalističkoj paradigmi obrazovanja.

### 3. (RE)AFIRMACIJA REFORMSKE PEDAGOGIJE I/ILI ALTERNATIVNI PEDAGOŠKI KONCEPTI – SUVREMENA PERSPEKTIVA

Raspadom SFR Jugoslavije došlo je i do raspada tamošnje socijalističke ideologije i time i službene socijalističke pedagoške paradigme u novonastalim državama. U Crnoj Gori se pojavio brisani prostor koji je omogućio obnavljanje i koji je osvijestio potrebu za preispitivanje i otvorenost za dotada drugačije pedagoške koncepte, nove i stare nedovoljno istražene, posebno one s Zapada. Išlo se ka preorijentaciji ka novim sadržajima i vrijednostima političkog, odnosno pedagoškog pluralizma, ali je taj čitav proces i razvoj u praksi umnogome bio ograničen tradicijom, ekonomskim, kulturološkim, stručnim i drugim kapacitetima. Pedagoški pluralizam se razvijao i primjenjivao samo u prihvatljivim granicama za državnu obrazovnu politiku i to ne kroz, primjerice, brojnije otvaranje i aktivnosti privatnih, odnosno alternativnih škola, već uglavnom samo kroz (re)afirmaciju

pojedinih ideja reformske pedagogije. Primjerice, glavni strateški državni dokument za područje obrazovanja *Knjiga promjena* iz 2001. godine imao je za cilj, između ostalog, usklađivanje obrazovanja Crne Gore s strateškim dokumentima EU, a u okviru strategije reforme predškolskog odgoja omogućava se pluralizam programa, te se u njemu nalazi navođenje različitih ideja iz okvira reformske pedagogije, ali i ističu alternativni modeli iz Danske, Francuske, Velike Britanije (Engleska i Wales), Njemačke, itd. Taj dokument interpretira viziju, ciljeve i smjernice reforme gotovo cjelokupnog obrazovnog sustava Crne Gore, a temelji se na zakonskim i strateškim dokumentima u području odgoja i obrazovanja, te ističe kao ciljeve i preporuke da treba: poticati širenje mreže obrazovnih institucija na svim razinama; mora postojati ponuda različitih sadržaja, metoda i oblika rada; pratiti europske standarde; omogućiti realiziranje različitih vrsta programa državnih i privatnih škola; itd. (Backović, 2001). Međutim, rijetki su primjeri u domaćem obrazovnom sustavu koji imaju elemente alternativnih pedagoških konceptata, a možemo ih uvjetno nazvati alternativnim samo ako ih promatramo u odnosu na prošle službene pedagoške prakse u Crnoj Gori. Naime, malobrojni primjeri koje ćemo predstaviti i analizirati su više kombinacija ili razrada nekih odavno postojećih obrazovnih konceptata, odnosno pedagoških ideja i rješenja, a manje potpuno novi ili suštinski originalni koncepti.

*SuanPan mentalna aritmetika* je međunarodni program emotivno-intelektualnog razvoja djece koji temelji svoj rad na služenju računaljke abakusa (lat.) ili abaka (grč.), prvom poznatom spravom za računanje starih Egipćana, Grka, Rimljana, Kineza objema rukama, što dovodi do stimulacije obje moždane hemisfere. Program ne uključuje uporabu računala, tableta, mobitela, papira ili olovke, a djeca su u stanju dati rješenja za složene aritmetičke operacije bez ikakvih pomagala, isključivo misaonim putem. Suština i cilj tečaja nisu vezani isključivo za računanje, već se odnose na ukupni razvoj i poticaj općih mentalnih potencijala djeteta, te napredak u sljedećim područjima: razvoj pozornosti i koncentracije; stjecanje navike pažljivog promatranja, razvoj logike i analitike; razvoj memorije i prizivanja podataka; stjecanje navike korištenja višestrukih sposobnosti istodobno (npr. da dijete pjeva ili razgovara i računa istovremeno); sagledavanje zadataka/problema u cijelosti; razvoj kreativnosti, logike, apstrakcije i vizualizacije; itd. Takve privatne škole su osnovane u Podgorici 2015. godine (Obrazovni centar „Baltazar“), i u Kotoru i Tivtu (Obrazovno edukativni centar „Ineska“) za djecu uzrasta 5 do 14 godina. Nastava se odvija u tri razine tečaja: Osnovni tečaj – osam mjeseci; Međutečaj – dva mjeseca; i, Napredni tečaj – osam mjeseci. Rezultati tečaja su egzaktni, mjerljivi i trajni, a obuku djece vode licencirani profesori za prenošenje znanja iz područja SuanPan mentalne aritmetike, profesori razredne nastave s iskustvom u radu s djecom (<http://www.mentalna-aritmetika.rs/>, 2017). Iako je abakus drevno i opće poznato sredstvo koje se koristilo za računanje, danas uslijed tehničko-tehnoloških dostignuća i umnogome izostavljeno, navedeni program predstavlja osvježanje, posebno zbog svog razvijenog i nadograđenog oblika, te efekata koje postiže. Ipak, do sada nije bilo pokušaja primjene ovog programa u državnom školskom sustavu.

*Helen Doron* je međunarodna mreža franšiza u preko 30 zemalja, računajući i sve države nekadašnje Jugoslavije s više od 70 škola, a skoro dva milijuna djece u svijetu danas govori engleski jezik pomoću tog metoda. Takav program se realizira od 2014. godine u Podgorici u dvije škole. Prije 30 godina lingvistkinja Helen Doron je napravila pomak u poučavanju engleskog kao stranog jezika za djecu razvijanjem postupka koji oponaša način na koji bebe uče svoj materinji jezik. Program omogućava učenje i govorenje te

razumijevanje engleskog jezika prije čitanja i pisanja – baš kao što je to slučaj s njihovim materinjim jezikom. Tečaj za rano učenje engleskog jezika je zasnovan na principima pozitivnog poticaja i repetitivnog slušanja. U takvoj školi je i radno okruženje u kome se oponaša prirodan proces učenja materinjeg jezika. U školama Helen Doron izučava se engleski jezik na zabavan način, često služeći se glazbom, a tu je i slušanje, te gledanje govora tijela i gesti nastavnika i ponavljanja učenika uključenih u ovom postupku. Helen Doron i njeni razvojni timovi kontinuirano nastavljaju usavršavanje svog rada i usmjeravanje učenja kroz emocionalni, fizički, kreativni i intelektualni rast. Za ciljnu skupinu program uglavnom ima malu djecu, pa sve od tečaja koji su prilagođeni uzrastu bebe 3 od mjeseca do tinejdžera 19 godina starosti (<http://www.helendoron.me/>, 2017). Helen Doron se među školicama za učenje stranih jezika u Crnoj Gori izdvajaju po svojoj, ne toliko potpuno originalnoj metodi, koliko po onome šta sve ona u sebi sadrži, odnosno kako i u kojim uvjetima se realizira, a efekti su posebno vidljivi na djeci predškolske dobi, na koju i jeste uglavnom fokusiran taj program.

Poslednjih par desetljeća, u okviru reforme cjelokupnog obrazovanja, postoje pokušaji provedbe pojedinih ideja i koncepata iz okvira reformske pedagogije, kao što su najčešće, nadaleko i dobro poznate ideje Marie Montessori u državnim predškolskim ustanovama u Crnoj Gori. U tom kontekstu, donesena je 2010. godine *Strategija ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja (2010-2015)* (a 2016. godine i za period 2016-2020) kao odgovor na reformske procese obrazovanja u Europi, te i *Program za područja aktivnosti u predškolskom vaspitanju i obrazovanju (3-6 godina)* (2011), a njihovi ciljevi su umnogome zajednički s onima u Montessori programu (Mrkić, 2014). *Program* je prihvaćen je od strane Zavoda za školstvo Crne Gore i Nacionalnog savjeta za opće obrazovanje Republike Crne Gore. Ipak, do uvođenja i kontinuirane realizacije Montessori programa u državne predškolske ustanove u Crnoj Gori u većem obimu, odnosno izvornom obliku nije došlo. Naime, zabilježen je samo pokušaj realiziranja pilot projekta uvođenja Montessori programa 2016. godine u jednom od vrtića javne predškolske ustanove „Dragan Kovačević“ u Nikšiću (*Izveštaj...*, 2016). Međutim, u skorije vrijeme počeli su se otvarati privatni vrtići koji rade djelomično ili u potpunosti po Montessori programu. Kao prva tog tipa i trenutno jedina koja radi u potpunosti sukladno s tim programom i bogata materijalima, licencirana od strane Ministarstva prosvjete, privatna Montessori školica „Zvono“, odgojno-obrazovna ustanova za djecu predškolske dobi, počela je s radom 28.01.2013. godine u Nikšiću, a njen osnivač je Nevladina zaklada „Čano Koprivica“. Otvorili su 12.02.2015. godine vrtić pod istim nazivom i u Baru, ali je radio samo do 01.09.2016. godine. U prostorijama ustanove u Nikšiću, *Montessori društvo Crne Gore*, koje i rukovodi razvojem i budućom primjenom Montessori programa u Crnoj Gori, u suradnji s *Montessori društvom Srbije*, organizira obuku odgajatelja za realizaciju Montessori programa tijekom ožujka 2017. godine, a takva obuka je realizirana i tijekom kolovoza 2015. godine u Baru za 12 polaznika (<http://www.montessori-zvono.me>, 2017). Školica ima ugovor o suradnji s Filozofskim fakultetom Sveučilišta Crne Gore sklopljen 25.11.2014. godine, kao i sa vrtićima, odnosno osnovnim školama „Barunica Dédé Vranyczany“ iz Zagreba i „Montessori Academy of Windsor“ iz Ontaria, Kanada. Inače, u Crnoj Gori su kompetentni i licencirani Montessori pedagozi malobrojni, a među njima valja posebno ističi one licencirane od strane austrijskog krovnog udruženja *Montessori – Österreich* i *Udruge roditelja „Maria Montessori“ iz Zagreba*, tj. predsjednicu *Montessori društva Crne Gore*, izvršnu direktoricu fondacije „Čano Koprivica“ i zaposlenu u Montessori školici „Zvono“ Jelenu Žižić, profesoricu i rukovoditeljicu Studijskog

programa za obrazovanje učitelja na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Crne Gore Dijanu Vučković i učiteljicu Biljanu Zarubicu. Privatna škola na engleskom jeziku „United Kids International Montenegro“ je osnovana u Podgorici 2016. godine, koja koristi u radu nastavne programe iz Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije i Kanade, realizira osnovnoškolsku (očekuje se u perspektivi i srednjoškolska) i predškolsku razinu odgoja i obrazovanja, a planira u skoroj budućnosti obimniju nabavu Montessori materijala pri čemu bi se realizirali samo pojedini odabrani segmenti tog programa, a prednost u zapošljavanju imali bi odgajatelji, učitelji i nastavnici koji su kvalificirani za realiziranje Montessori programa (<http://uki-montenegro.com>, 2017). Dakle, uočavamo pojavu i utjecaj pedagoških ideja Marie Montessori na suvremeno, prvenstveno privatno školstvo i obrazovanje unutar Crne Gore. Ipak, ta tendencija je tek u razvoju, tako da je još uvijek rano govoriti o njenom budućem kretanju i efektima.

Kao alternativa „staroj školi“ realiziraju se i brojni projekti, odnosno programi stručnog usavršavanja nastavnika kojima je cilj unaprijediti nastavu i učenje u školama. Projekt *Aktivno učenje - primjena metoda aktivne nastave/učenja* polazi od jedinstvenog procesa učenja i nastave, organizacije rada škole u kojoj će učenik biti što više aktivan, razumijevanja kao osnove primjene znanja, pri čemu je nastavnik organizator nastave s naglašenom motivacijskom ulogom, ulogom partnera u afektivnoj interakciji i regulatora socijalnih odnosa u razredu kao grupi, uvažavanja prethodnih znanja, potreba, sposobnosti, interesiranja i iskustva samih učenika, jer škola nije samo „priprema za život“, škola je (i) život sam, te školu pamćenja treba preobratiti u školu mišljenja (Gvozdenović, 2001). I samim autorima programa je jasno da ta polazišta nisu nešto potpuno novo, već se baziraju umnogome na idejama reformske pedagogije, umnogome idejama Johna Deweyja, ali je program pokušaj da se navedene ideje operacionaliziraju i prilagode suvremenim okolnostima i kontekstu obrazovanja. Autori projekta i priručnika *Aktivno učenje: priručnik za primjenu aktivnih metoda učenja/nastave* (1997) su profesori Ivan Ivić, Ana Pešikan, Slobodanka Janković i Svetlana Kijevčanin, a koordinator projekta za Crnu Goru Slavka Gvozdenović, profesor na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Crne Gore. Projekt je razvijan u suradnji s UNICEF-om, Ministarstvom prosvjete i nauke i Institutom za psihologiju u Beogradu koji je bio angažiran na razvoju ideja projekta, njegove praktične realizacije i provedbe ideja. Prvi seminar programa održan je 1994. godine na Cetinju i od tada je intenzivno primjenjivan u gotovo svim školama u Crnoj Gori. Naime, Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore, osim značajne potpore projektu, preporučilo ga je kao jedan od osnovnih projekata u funkciji reforme obrazovanja (2000. - 2004.), a Zavod za školstvo je 29. 1. 2015. godine održao stručni skup povodom dvadesete godine njegove realizacije. Kroz ovaj projekt se obuka, osim za instruktore, vrši putem: kooperativnih – interaktivnih bazičnih i supervizijskih seminara za nastavnike, stručne suradnike, prosvjetne inspektore i ravnatelje osnovnih škola; posjeta školama; radom s malim školama i kombiniranim odjeljenjima; aktivnosti s djecom romske populacije; itd. U Crnoj Gori je projektom obuhvaćeno preko 2000 nastavnika osnovnih i srednjih škola. Formirana je mreža škola regionalnih centara za primjenu i razvoj ideja projekta, kontinuirano obučavan tim instruktora, itd. U *Katalogu programa stručnog usavršavanja nastavnika za školsku godinu 2015./2016.* nude se dva seminara u okviru navedenog projekta: 1. Aktivno učenje/nastava i 2. Aktivno učenje/nastava – modul za male škole i kombinirana odjeljenja (Popović, 2015).

*Step by Step (Korak po korak)* je međunarodni program za djecu od rođenja do 10-te godine starosti. Glavne karakteristike programa su: odgajatelj ne propisuje kvantitet iskustava koje dijete treba usvojiti kroz određenu aktivnost; dio aktivnosti se realizira i u lokalnoj i široj sredini, kroz izlete, posjete ustanovama, i tako dalje, jer „dijete uči ono što živi“ (Backović, 2001). Također, program pokušava uvesti individualizirane metode rada, razvijati stjecanje znanja i neposrednog iskustva za kreiranje sredine koja potiče kod djece aktivan i istraživački odnos prema procesu učenja i stjecanja znanja. Rad je organiziran po centrima aktivnosti i interesa, afirmira usvajanje znanja i vještina potrebnih za formiranje i njegovanje (u učionici, odjeljenju, školi) zajednice koja uči, rad po principima uzajamnog poštovanja među djecom i odraslima, u paru i malim grupama, uključenost roditelja, mogućnost izbora sadržaja, oblika i metoda učenja od strane djece, objedinjavanje sadržaja iz različitih područja znanja, kao i na demokratskim principima rada i življenja u zajednici. Iako se ovaj razvojni pristup bazira, prije svega, na teorijama Jean Piageta, Erika Eriksona i Leva Vygotskyog, lako su uočljive sličnosti i s mnogim karakteristikama pojedinih ideja predstavnika i škola reformske pedagogije. Ovaj međunarodni program se danas realizira u više od 30 država u svijetu, u Crnoj Gori od 1994. godine u obuci odgojitelja, ravnatelja, stručnih suradnika i roditelja, od 1998. godine u predškolskim ustanovama, a službeno ga je usvojio Savjet za opće obrazovanje Crne Gore i predstavlja okosnicu odgojno-obrazovnog procesa u predškolstvu (Starovlah i sur., 2008). Za romsku populaciju se intenzivno primjenjuje od 2001. godine, posebno kroz individualizirano učenje, učenje kroz igru i pravo na vlastiti izbor, te sudjelovanje obitelji. U *Katalogu programa stručnog usavršavanja nastavnika za školsku 2015./2016.* program se realizira kroz seminare: 1. Korak po korak (*Step by Step*) - Kreiranje odgojno-obrazovnog procesa u kojem dijete ima centralnu ulogu (I. do III. razred osnovne škole); 2. Korak po korak (*Step by step*) - Kreiranje odgojno-obrazovnog procesa u kojem dijete ima središnju ulogu (jasleni, vrtićki i predškolski uzrast), ali se taj program koristi i kao temeljni seminar 3. Integracija romske djece u osnovne škole – potpora inkluziji; i 4. Vrtić kao obiteljski centar za romsku djecu – potpora inkluziji (Popović, 2015). Najznačajnija osoba za provedbu ovoga programa u Crnoj Gori je Saša Milić, profesor i rukovoditelj Studijskog programa za pedagogiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Crne Gore.

Međunarodni program *Reading and writing for critical thinking (Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje)* ne zahtijeva posebne materijale, ali pomaže nastavnicima koji žele oživjeti nastavu uvođenjem metodologije za aktivno, samostalno učenje i kritičko razmišljanje. Usmjeren je na strategije (više od 60) poučavanja nastavnika i može se primijeniti u osnovnim, srednjim školama i fakultetima, koje pomažu nastavnicima birati postupke koji će: uvesti nastavnu jedinicu na način da izaziva znatiželju učenika i pomaže im razumjeti svrhu učenja; pomoći učenicima aktivno istraživati određene teme; uputiti studente na razmišljanje o onome što su naučili, u pravcu sudjelovanja u diskusijama i primjenjivanja stečenih znanja u novim situacijama. Program uključuje strategije traženja kreativnog razmišljanja, kooperativno učenje, raspravu, te pisanje kao sredstvo za osobni vid izražavanja i pomoć u učenju. Na osnovu ovog programa nude se sljedeći seminari u okviru *Kataloga programa stručnog usavršavanja nastavnika za školsku 2015./2016. godinu* Zavoda za školstvo: 1. Razvoj kritičkog mišljenja kod djece predškolskog i ranog školskog uzrasta (KWL, KOCKA, brainstorming, galerija, venov dijagram, Grozdovi, Uglovi, Čitanje s predviđanjem, itd.); i, 2. Razvoj kritičkog mišljenja – RWCT (*Reading and Writing for Critical Thinking*). Seminari iz programa *Korak po Korak* i *Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje* realiziraju se pretežno od strane nevladine organizacije “Pedagoški

centar Crne Gore” (Biljana Maslovarić, Saša Milić, itd.), koja je osnovana 2000. godine, te uz potporu Filozofskog fakulteta Sveučilišta Crne Gore (Popović, 2015).

#### 4. ZAKLJUČAK

Navedeni programi i pojedine ideje reformske pedagogije su u značajnoj mjeri prisutni u službenim dokumentima strategija obrazovne politike Crne Gore. Međutim, u tim dokumentima se mogu pronaći i pojedina nerealna očekivanja, nedosljednosti i problematične interpretacije, što se potencijalno odražava i na programe za provedbu alternativnih pedagoških koncepata i rješenja u obrazovanju i nastavi. Primjerice, u strateškom dokumentu *Knjiga promjena*, koja umnogome određuje i reflektira obrazovnu politiku u Crnoj Gori, za srednje škole se preporučaju omogućavanje „satova zajedničke nastave iz srodnih ili različitih predmeta u slučajevima podudarnosti ili korelacije određenih sadržaja“ (Backović, 2001: 163). Ideja korelacije nastavnih predmeta u pedagogiji nije nešto novo, a u praksi crnogorskih škola suštinski i obimnije nikada nije zaživjela. Također, u tom dokumentu se na pojedinim mjestima navodi ocjenjivanje kao kombinacija umjetnosti i vještine, pa se potom promovira standardizacija ocjenjivanja, te onda zagovara protiv nje, poslije toga nailazimo na prijedlog kombinacije kao optimalnog rješenja, te na kraju nailazimo zahtjev za izradu standarda i pravilnika za ocjenjivanje za svaki nastavni predmet (Backović, 2001). Navedeno upućuje na nedostatak dosljednosti i jasne vizije kako ocjenjivanje koncipirati i realizirati. Iako je poprilično kvalitetna i za Crnu Goru značajna publikaciji Zavoda za školstvo *Nove škole, Metode učenja/nastave u školi* iz 2009. godine, psihologa Zorana Lalovića, sadrži i izvjesne problematične poglede koja se odnose na pojedina područja iz povijesti pedagogije, a posebno reformske pedagogije. Primjerice, autor smatra da: „Kako su shvaćeni nastava i učenje iz kuta *Nove škole* najbolje govore nazivi kroz koje se ovi školski pravci legitimiraju u pedagoškoj literaturi: *Radna škola* (J. Dewey, 1859–1952; G. Kerschensteiner, 1854–1932),...“ (Lalović, 2009: 10). Iako je John Dewey imao brojne ideje bliske radnoj školi i Kerschensteineru, on nije pripadao, niti ga je moguće svrstati u taj pedagoški pravac ili školu, posebno zato što je njegov doprinos, odnosno pragmatične pedagogije, znatno veći i snažniji utjecaj u svijetu. Takva pogrešna klasifikacija nije bezazlena jer može imati posljedice po razumijevanju ideja i Georga Kerschensteinerja i Johna Deweyja, te radne škole i pragmatične pedagogije, pa nadalje. U navedenoj publikaciji se ističe i kritika Stare škole od strane Deweyja usmjerena: „... na njen verbalizam i – prije svega – njenu nepraktičnost (intelektualizam). Dok se *Stara škola* prvenstveno bavila pitanjem šta djeca trebaju učiti, Dewey usmjerava pozornost na pitanje kako djeca trebaju učiti“ (Lalović, 2009: 11). Međutim, ne možemo tvrditi da je za Deweyja verbalizam ili intelektualizam bio glavna zamjerka „staroj školi“, već samo jedna od mnogih. Brojnije, raznovrsne, smislene i eksperimentalne praktične aktivnosti u nastavi su bile njegov važan zahtjev u sklopu šireg pedagoškog koncepta koji se umnogome fokusirao i na same nastavne sadržaje i što je najvažnije - opći cilj odgoja i obrazovanja (Zorić, 2010). Osim toga, Dewey nastavnu metodu vidi kao najbliže povezanu s nastavnim sadržajima kao efektivnu i ekonomičnu obradu sadržaja za određenu svrhu (Dewey, 1916). Dakle, nije bitna samo ili prvenstveno vještina praktične primjene usvojenog znanja, već još više i svrha tog znanja. Također, navodi se: „Umjesto reprodukcije (*Stara škola*) i manipulacije (*Nova škola*) Kerschenstainer uvodi kontemplaciju (aktivan misaoni odnos subjekta prema objektu) kao konstruktivan faktor mentalnog razvoja djeteta“ (Lalović,

2009: 14). Dakle, na pojedinim mjestima se Kerschenstainer svrstava u „Novu školu”, odnosno „Radnu školu“, a na drugom mjestu od nje razlikuje i gotovo oponira. Naravno i sam pojam „manipulacija” koji se ovdje vezuje sveukupno za „Novu školu” je čini se veoma neprecizan i neprimjeren. Prethodno navedene diskutabilne konstatacije u nekim od najvažnijih strateških dokumenata za područja obrazovne politike u Crnoj Gori mogu imati problematične posljedice za poimanje, prihvaćanje, razvijanje i primjenu pojedinih ideja reformske pedagogije i alternativnih pedagoških pristupa u Crnoj Gori. Također, višedesetljetna zatvorenost pedagoških paradigmi u Crnoj Gori tijekom 20. stoljeća se pokušava, nerijetko bez prethodne temeljne kontekstualne, teorijske i analize praktičnih kapaciteta i mogućnosti primjene, premostiti ponekad i nedosljednim provedbama suvremenih koncepata obrazovanja preuzetih iz službene obrazovne politike u Europskoj uniji. To se umnogome odnosi i na pojedine segmente reformi sustava obrazovanja, odnosno školstva, a najreprezentativniji primjer nedosljednosti je reforma visokog školstva i studiranja sukladno s načelima Bolonjske deklaracije uvedene od 2003. godine s „unikatnim” sustavom u Crnoj Gori – 3 + 1 + 1 + 3 godine: 3 (dodiplomske studije – 180 ECTS) + 1 (specijalističke postdiplomske studije – 60 ECTS) + 1 (postdiplomske master studije – 60 ECTS) + 3 (doktorske studije – 180 ECTS). Takav model se pokazao kao umnogome loša alternativa u odnosu na prethodni, a umjesto da je sinkronizirao modele studiranja u državama bivše Jugoslavije, praktično je došlo do još većih razlika među njima (Protner i sur., 2014; Zorić, 2016b).

(Re)afirmacija pojedinih ideja reformske pedagogije u Crnoj Gori se najčešće predstavlja kao alternativa, odnosno alternativni koncepti u odnosu na prethodnu/e paradigmu/e obrazovanja. Alternativni pedagoški koncepti u Crnoj Gori u nekoj većoj i značajnijoj mjeri u prošlosti nisu zaživjeli i doživjeli razvoj. Dugo vremena nije zabilježena ni ambicija otvaranja škola prema modelima reformske pedagogije, ali je danas u nastavi i aktualnim projektima koji se realiziraju uočljiva velika usredotočenost na mogućnost afirmacije i uvažavanja individualnih karakteristika i interesa učenika, korelacije između nastavnih predmeta, povezanosti škole i ukupnog života učenika, itd. Kako god, kao što ne treba precjenjivati ni doprinose reformske pedagogije, tako bi trebalo biti oprezan i prilikom analize originalnosti, osnova, vrijednosti i dometa suvremenih alternativnih pristupa u obrazovanju. Naravno, isto se odnosi i na „staru školu” i „novu školu”, odnosno svojevremeno reformsku pedagogiju, što je Filip Marković opisao riječima: „Ne smijemo niti jednog minuta oklijevati, ne smijemo bez razmišljanja i samokritike usvojiti mišljenja onih pobornika nove škole koji traže bezuvjetno raskršćavanje s starom školom i njenim metodama. Tako isto ne smijemo usvojiti mišljenje okorjelih branitelja stare škole koji traže, da se prema novitetima držimo rezervirano i čekamo sve dotle dok nova škola ne izgradi jednu stalnu i naprednu metodu ili sustav organizacije nastave” (Marković, 1932: 42). Suvremeni pedagoški projekti, odnosno programi koji se realiziraju u Crnoj Gori imaju vrline u tome što su u značajnoj mjeri reafirmirali neke od zapostavljenih važnih karakteristika kvalitetne nastave, istaknuli dimenzije i strategije učenja, pružili više ili manje nove tehnike, ali ne i potpuno nove nastavne metode ili suštinske inovacije (Vučković, 2001). Ipak, oni su obogatili odgojno-obrazovnu praksu u Crnoj Gori i djeluju poticajno na raznovrsnost privatnog školstva, aktivnosti i usmjerenosti nevladinih zaklada, angažiranje sveučilišnih profesora i afirmaciju njihove uloge, ne samo u koncipiranju i operacionaliziranju već i u provedbi alternativnih koncepata, te u ukupnoj dinamici razvoja odgoja i obrazovanja u Crnoj Gori. Reafirmacija pojedinih ideja reformske pedagogije i pokušaji uvođenja alternativnih pedagoških koncepata u Crnoj Gori posljedica su težnji

humanijeg i efikasnijeg odgoja i obrazovanja, koja je umnogome izravno potaknuta i usmjeravana politikom države u slijeđenju obrazovne politike Europske unije čija članica ima ambiciju postati. I jedini Studijski program za pedagogiju u Crnoj Gori na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Crne Gore ističe kao jednu od svojih glavnih prednosti kvalitetan nastavni plan i program usklađen s potrebama obrazovnog sustava Crne Gore i s suvremenim tendencijama razvoja odgoja i obrazovanja u EU (*Samovrednovanje po studijskim...*, 2012). Pitanje je koliko bi i kakvih promjena bilo na razini države Crne Gore da nije takve i ukupne intenzivne fokusiranosti i pokušaja preuzimanja pojedinih koncepata i strategija svojstvenih Europskoj uniji. Kakogod, sadržaji tih promjena su umnogome i refleksi na zahtjeve i izazove suvremenog života i društva, a svakako omogućuju i obogaćuju različite perspektive i koncepte u obrazovanju Crne Gore.

#### LITERATURA

- Backović, S. (ur.) (2001) *Knjiga promjena*, Podgorica, Ministarstvo prosvjete i nauke.
- Bojović, M. (1988) *Učiteljska škola u Cetinju 1922-1945*, Titograd, Istorijski institut Crne Gore & NIO „Univerzitetska riječ“.
- Čubrović P. (1935) Pojam škole rada, *Narodna prosveta*, Beograd, br. 6, str. 10-20.
- Dewey, J. (1916) *Democracy and Education*, New York, Macmillan.
- Dewey, J. (1934) *Pedagogika i demokratija: uvod u filozofiju vaspitanja*, Beograd, Geca Kon.
- Dewey, J. (1935) *Škola i društvo*, Nova Gradiška, Štamparija Nikola Debač.
- Dewey, J. (1936a) *Škola i društvo*, Beograd, Viša pedagoška škola.
- Dewey, J. (1936b) *Interes i napor*, Skoplje, Moral i vaspitanje, Nemanja, zadužbinska štamparija Vardarske banovine.
- Dewey, J. (1970) *Vaspitanje i demokratija*, Cetinje, Obod.
- Doron, H. O *nama*, dostupno na: URL: <http://www.helendoron.me> (pristup 4. 3. 2017.)
- Goranović, P. (ur.) (2011) *Program za područja aktivnosti u predškolskom vaspitanju i obrazovanju (3-6 godina)*, Podgorica, Zavod za školstvo.
- Gvozdenović, S. (2001) Aktivno učenje: teorijsko-praktični aspekt, *Vaspitanje i obrazovanje*, Podgorica, br. 3, str. 57-69.
- Ivić, I., Pešikan, A., Janković, S., Kijevčanin, S. (1997) *Aktivno učenje: priručnik za primjenu aktivnih metoda učenja/nastave*, Beograd, Institut za psihologiju.
- Izveštaj revizora o osnovnim školama crnogorskim u školskoj godini 1989/90, *Prosvjeta*, sv. 11/12, 1991.
- Izveštaj o utvrđivanju kvaliteta vaspitno-obrazovnog rada JPU „Dragan Kovačević“ – Nikšić za period 4.5.–6.5.2016*, Podgorica, Zavod za školstvo, 2016., dostupno na: URL: <http://www.srr.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=260363&rType=2&file=JPU%20Dragan%20Kova%20C4%8Devi%20C4%87%20-%20Nik%20C5%A1i%20C4%87.pdf>. (pristup 01.03.2017.)

Lalović, Z. (2009) *NAŠA škola: Metode učenja / nastave u školi*, Podgorica, Zavod za školstvo.

Marković, F. (1932) *Savremeni nastavni metodi – mogućnosti njihove primjene u našim školama*, Cetinje, Knjižara „Lovćen“.

Martinović D., Marković, M. (1982) *Crnogorski udžbenici 1836-1981*, Titograd, Republički zavod za unapređivanje školstva.

*Mentalna aritmetika*. URL: <http://www.mentalna-aritmetika.rs> (pristup 2. 3. 2017.)

Milić, S. (2008) *Savremeni obrazovni sistemi*, Podgorica, Univerzitet Crne Gore.

Mrkić, B. (2014) Opravdanost uvođenja Montessori pedagogije u predškolske ustanove, *Vaspitanje i obrazovanje*, Podgorica, br. 4, str. 137-158.

*Nastavni plan i program za osnovne škole u knjaževini Crnoj Gori*, Cetinje, Ministarstvo prosvjete, 1908, str. 3-48.

Pejović, Đ. (1971) *Razvitak prosvjete i kulture u Crnoj Gori 1852-1916*, Cetinje, Istorijski institute u Titogradu.

Pejović, Đ. (1980) *Društveno filozofski pogledi u Crnoj Gori od početka IX do sredine XX vjeka*, Titograd, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti.

Pejović, M. (2007) *Cetinjska gimnazija 1880-1920*, Cetinje, Obod.

Popović, R. (ur.) (2015) *Katalog programa stručnog usavršavanja nastavnika za školsku 2015/2016. godinu*, Podgorica, Zavod za školstvo.

*Program za područja aktivnosti u predškolskom vaspitanju i obrazovanju (3-6 godina)*, Podgorica, Zavod za školstvo, 2011.

Protner, E., Medveš, Z., Batinić, Š., Miovska Spaseva, S., Spasenović, V., Šušnjara, S., Zorić, V., Vujisić Živković, N. (2014) Bologna reform of subject teacher education in the newly founded states in the territory of the former Yugoslavia. *Journal of the Institute for Educational Research*, Beograd, god. 46, br. 1, str. 7-28.

*Samovrednovanje po studijskim programima*, Nikšić, Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore, 2012.

Starovlah, M., Milić, S., Radović, S. (2008) *U korak s vremenom : povodom 50 godina rada JPU "Ljubica Popović" 1959-2009*, Podgorica : JPU "Ljubica Popović".

*Strategija ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja (2010-2015)*, Podgorica, Ministarstvo prosvjete i nauke, 2010.

*Strategija ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Crnoj Gori (2016-2020)*, Podgorica, Ministarstvo prosvjete i nauke & UNICEF Crna Gora, 2016.

United Kids International Montenegro, *Program*, dostupno na: URL: <http://uki-montenegro.com> (pristup 2. 3. 2017.)

Vučković, D. (2001) Nove nastavne metode u kontekstu tradicionalne pedagoške terminologije, *Vaspitanje i obrazovanje*, Podgorica, god. 36, br.1, str. 81-97.

*Zakon o narodnim školama od 5 decembra 1929. godine, sa izmenama i dopunama od 7. jula 1930. godine*, Beograd, Geca Kon, 1930.

Zorić, V. (2010), Pragmatistička koncepcija vaspitanja Džona Džuija, *Pedagogija*, Beograd, br. 3, str. 396-406. Zorić, V. (2015) Educational Policy in socialist Montenegro, *Journal of Contemporary Educational Studies*, god. 66 (132), br. 2, str. 96 -112.

Zorić, V. (2016a) Influence of ideas of J.F. Herbart and Herbartianism in Slovenia during the Period of the Austro-Hungarian Monarchy, *History of Education & Childrens Literature*, Macerata, god. 11, br. 2, str. 427-438.

Zorić V. (2016b) Establishment, work and prospective development of the department of pedagogy in Montenegro, *Journal of Contemporary Educational Studies*, Ljubljana, god. 67 (133), br. 3, str. 104-124.

Zvono - Montessori školica, O nama, dostupno na: URL: <http://www.montessori-zvono.me> (pristup 2. 3. 2017.)

## ALTERNATIVE PEDAGOGICAL CONCEPTS AND EDUCATION POLICIES IN MONTENEGRO

### SUMMARY

Before the World War I the educational system in Montenegro was officially dominated by Herbart's paradigm of pedagogy. However, the educational authorities tolerated, to a certain extent, the practice of those teachers who did not apply it in strict terms. Namely, at that time, new and various pedagogical concepts created in Europe began to reach the Montenegrin teachers as well, which was intensified when Montenegro became part of the Kingdom of Yugoslavia. Still, the ideas of the reform pedagogical movements in Montenegro between the two world wars were not applied despite their increasing popularity in the professional circles. The pedagogical expertise of that period was not advanced enough, and the educational policies were not developed independently from the rest of the state, as subsequently when Montenegro became member of the SFR of Yugoslavia and dominant socialist pedagogy. After the dissolution of the state, a clear new space for revisions and a re-start was created, raising the consciousness about the necessity of opening towards different pedagogical concepts, new but also the old ones that had not been sufficiently explored. In the last couple of decades, there have been certain attempts to implement some of the ideas and concepts of the reform pedagogy, such as those by Maria Montessori that have been used in the preschool institutions. Reaffirmation of some ideas of reform pedagogy is often presented as an alternative to the previous educational paradigms. Private initiatives and schools oriented towards alternative pedagogical concepts hardly exist. Also, as an alternative to the "old school", numerous new projects have been carried out, as well as programmes of the vocational training of teachers and other activities aiming at improvement of teaching and learning process, such as *Active learning – applying of active teaching/learning method*, *Step by Step*, *Reading and writing for critical thinking*, etc. All these activities and some of the ideas of reform pedagogy are increasingly more present in the official documents for education strategies in Montenegro. In those documents and strategies, however, there can be found miscomprehensions and problematic interpretations, which is potentially reflected on the programs for implementation of the reform pedagogy and contemporary alternative pedagogical concepts.

KEY WORDS: *alternative pedagogical concepts, reform pedagogy, educational policy, Montenegro*

DAS ALTERNATIVE PÄDAGOGISCHE KONZEPT UND DIE BILDUNGSPOLITIK  
IN MONTENEGRO

## ZUSAMMENFASSUNG

Das Paradigma der Pädagogik von Herbart war vorherrschend in Montenegro vor dem Ersten Weltkrieg. Doch die damaligen Behörden waren den Lehrern gegenüber tolerant, die diesem Paradigma in der Praxis nicht strikt folgten. Zu dieser Zeit machten sie sich mit neuen, vielfältigen, pädagogischen Konzepten aus Europa und ihrer Umgebung vertraut. Das wurde noch intensiver, als Montenegro Teil des Königreichs Jugoslawien wurde. Doch die pädagogischen Reformbewegungen kamen in Montenegro nicht zur Anwendung zwischen zwei Weltkriegen, obwohl sie unter Fachleuten immer mehr Anerkennung fanden. Das damalige pädagogische Wissenschaftskonzept war unzureichend entwickelt und die Bildungspolitik entfaltete sich nicht souverän vom Rest des gemeinsamen Staates; auch nicht später während der Bundesrepublik Jugoslawien und ihrer dominanten sozialistischen Pädagogik. Der Verfall der gemeinsamen Republik schuf genügend Spielraum, der Montenegro einen Neuanfang ermöglichte und das Bedürfnis nach Hinterfragung und Aufgeschlossenheit gegenüber diversen pädagogischen Konzepten, sowohl alten als auch neuen, doch ungenügend erkundigten, betonte.

In den letzten Jahrzehnten gibt es Versuche der Implementierung bestimmter Ideen und Konzepte aus dem Bereich der Reformpädagogik wie z.B. der Ideen von Maria Montessori in vorschulischen Einrichtungen. Eigentlich wird eine erneute Affirmation mancher Ideen aus der Reformpädagogik als Alternative zu den alten Bildungsparadigmen gesehen. Es gibt fast keine Eigeninitiativen und keine Schulen, die ein alternatives, pädagogisches Programm hätten. Doch als eine Alternative zu der „alten Schule“ werden zahlreiche Projekte realisiert, d.h. Fortbildungsprogramme für Lehrer und andere Aktivitäten, die als Ziel gesetzt haben, den Unterricht und das Lernen an Schulen weiter zu fördern wie z.B. *Alternatives Lernen - die Anwendung der Methode 'Aktives Lernen/Unterrichten', Schritt für Schritt, Lesen und Schreiben für das kritische Publikum usw.* Die angeführten Aktivitäten und manche Ideen der Reformpädagogik sind immer mehr präsent in offiziellen Dokumenten der Bildungspolitik Montenegros. Doch in diesen Dokumenten sind auch Unverständlichkeiten und problematische Auslegungen vorfindbar, was die Implementierungsprogramme von Ideen der Reformpädagogik und aktuelle pädagogische Konzepte beeinträchtigt.

SCHLÜSSELWÖRTER: *alternative pädagogische Konzepte, Reformpädagogik, Bildungspolitik, Montenegro.*